

KOMPARATIVNA ANALIZA NASILJA U PORODICI U BOSNI I HERCEGOVINI I U REGIONU

Sažetak

Pri razgovoru o porodici često se dotakne i pitanje nasilja unutar iste. Iako je kroz istorijski razvoj nasilje u porodici posmatrano kao lični problem ili problem užih članova porodice, danas je postalo društveni problem zbog svijesti o uticaju na ponašanje i razvoj pojedinaca. Različite humanističke nauke, posebno sociologija, psihologija i pravo, u velikoj mjeri su svoju pažnju posvetili proučavanju i istraživanju ovog fenomena. Temeljna nit ovog rada jeste upravo nasilje unutar porodice. Kako se razvijala svijest o pravima čovjeka, stvaranjem ravnopravnog položaja muškaraca i žena, te shvatanjem djeteta kao subjekta prava od momenta njegovog rođenja, tako se počela i narušavati slika „idealne“ porodice. Ako otiđemo korak dalje, spoznat ćemo da nasilje nije samo ono što se manifestuje na fizičkoj razini, već pogađa mnogo teže i druge sfere ljudske ličnosti. Tako se razlikuju oblici nasilja u vidu fizičkog, psihičkog, ekonomskog i spolnog nasilja, sa svojim specifikumom, a svaki od navedenih čini nasilje u porodici. Porodica se u svjetskim okvirima definiše kao: „Zajednica domaćina i jedne ili više drugih osoba koje žive u istom domaćinstvu koje su međusobno vezane rođenjem, brakom ili usvojenjem.“³ Porodicu možemo posmatrati kao posrednika između društva i pojedinca, na osnovu njenog vršenja više funkcija od bilo koje druge društvene grupe. Ona je osnovna ljudska zajednica i u potpunosti utiče na formiranje ličnosti njenih članova, te je osim za pojedinca, očuvanje stabilne porodice od izuzetne važnosti za svako društvo, jer na njoj počivaju svi ostali odnosi u društvu.

¹ Redovni profesor, Evropski univerzitet Brčko distrikt BiH

² Diplomirani socijalni radnik, Evropski univerzitet Brčko distrikt BiH

³ Svjetska Zdravstvena Organizacija (WHO), *Definicija i vrste nasilja*, dostupno na: <http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>

COMPARATIVE ANALYSIS OF DOMESTIC VIOLENCE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA AND IN THE REGION

Summary

When talking about the family, the issue of domestic violence is often touched upon. Although through historical development, domestic violence has been viewed as an exclusive personal problem or a problem of close family members, today it has become a social problem due to our awareness of impact on the behavior and development of individuals. Various humanities, especially sociology, psychology and law, have largely devoted their attention to the study and research of this phenomenon. The basic thread of this work is domestic violence. As the awareness of human rights developed, by creating an equal position for men and women, and by understanding the child as a subject of rights from the moment of his birth, the image of the "ideal" family began to deteriorate. If we go a step further, we will realize that violence is not only what manifests itself on the physical level, but also affects much more severely other spheres of the human personality. Thus, the forms of violence in the form of physical, psychological, economic and sexual violence are different, with their own specifics, and each of the above constitutes domestic violence. The family is defined worldwide as: "The community of the host and one or more other persons living in the same household who are interconnected by birth, marriage or adoption." The family can be seen as a mediator between society and the individual, any other social group. It is a basic human community and completely influences the formation of the personality of its members, and except for the individual, the preservation of a stable family is extremely important for every society, because all other relations in society rest on it.

UVOD

Prema viđenjima Svjetske zdravstvene organizacije, uopšteno pojam nasilja podrazumijeva upotrebu fizičke sile ili moći prema samom sebi, drugoj osobi, kao i nekoj određenoj grupi ili zajednici. Rezultat takve upotrebe fizičke sile budu povrede ili u krajnjem slučaju smrt. U skladu sa globalnim razvojem društva, razvijali su se i različiti oblici nasilja. Danas kada pogledamo statističke podatke o nasilju, možemo vidjeti da ne postoji individua koja nije pretrpjela ili izvršila neki oblik nasilja nad nekim. Nasilje u porodici vrši jedan član ili više njih, u želji da uspostavi dominaciju nad drugim članom porodice. Posljedice koje proizlaze iz upotrebe nasilja, ostavljaju traga i na fizičkom i na psihičkom zdravlju čovjeka. Posmatrajući karakteristike ličnosti, te sam njegov razvoj, doći ćemo do zapažanja kakve stavove, kao i životne poglede ima nasilnik, odnosno osobe koje trpe nasilje.. U širem smislu, nasilje se posmatra i na sociokulturološkoj razini, prateći obilježja zajednice, te razloge prihvatanja nasilja u društvu uopšteno. Porodica se u svjetskim okvirima definiše kao: „*Zajednica domaćina i jedne ili više drugih osoba koje žive u istom domaćinstvu koje su međusobno vezane rođenjem, brakom ili usvojenjem.*“⁴ Porodicu možemo posmatrati kao posrednika između društva i pojedinca, na osnovu njenog vršenja više funkcija od bilo koje druge društvene grupe.

1. Teorija i analiza nasilja

Nasilje⁵ se najčešće definiše kao oblik očitovanja ponašanja, pri čemu se ulaže svjestan napor u izazivanju boli ili povrede. Dva su osnovna oblika ovog agresivnog ponašanja, reaktivni i instrumentalni oblik. Reaktivni oblik agresije predstavlja rezultat fizičke ili psihičke kazne koja više predstavlja svrhu, nego sredstvo. Instrumentalni oblik uključuje namjeru da se nanese bol ili povreda pri čemu osoba jeste svjesna da agresivnim ponašanjem postiže cilj.⁶

⁴Svjetska Zdravstvena Organizacija (WHO), *Definicija i vrste nasilja*, dostupno na: <http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>

⁵ Nasilje se najčešće definiše u sljedećem obliku: „Primjena sile protiv volje ili prava onoga na kome se primjenjuje; postupak protiv prirode ili duha čega koji se provodi na silu; pravna i protupravna upotreba fizičke sile te neugodnost koja je posljedica takvog čina. U: *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi liber, Zagreb, 2002., str. 795.

⁶ Usp., Radenović, S., *Bioetika i nasilje*; u: *European Journal of Bioethics*, vol. 5, br. 5, 2012., str. 206.

Agresivno ponašanje manifestuje se već u djetinjstvu pojedinca, a kao takva raste i jača sa dostizanjem stepena zrelosti i određenih godina. Pojam agresije u psihološkom smislu je veoma širok, te obuhvata niz pojava. Svaku psihološku agresiju bitno karakteriše neprijateljski stav (ili mržnja) subjekta prema objektu. Frustrirani subjekt prenosi svoju agresiju na drugu osobu.⁷ Ključni i osnovni dio psihičke stabilnosti ili nestabilnosti pojedinca, kao i čovjekove prirode uopšte, predstavlja ličnost. Ličnost je klasično definisana kao dinamična organizacija psihofizičkih sistema unutar pojedinca koja određuje njegove jedinstvene načine prilagođavanja na okruženje u kojem se nalazi.

Svojevremeno su se nametala pitanja da li dijete treba odgajati porodica ili zajednica. U Sovjetskom Savezu i Njemačkoj provodila se praksa institucionalizacije djece, pri čemu se zaključilo da odvajanje djece od roditelja u velikoj mjeri utiče na njihov intelektualni i emocionalni razvoj. Rezultati institucionalizacije djece išli su u prilog konstataciji da je porodica specifična zajednica, čiji odgojni potencijal ne mogu nadomjestiti neke druge institucije.

1.1. Sociološko poimanje nasilja

Posmatravši sa sociološkog gledišta, nasilje jeste jedan širok spektar. Ono označava sve one postupke koje nasilnik upotrebom sile koristi protiv žrtve, ne bi li joj na određeni način nanio bol, patnju, odnosno u konačnici stavio žrtvu pod svoju kontrolu.⁸ U momentu donošenja takve odluke, da nanese bol svojoj žrtvi, postavlja se pitanje da li osoba zaista ima dovoljno slobode u odlučivanju, odnosno u ostvarivanju kontrole nad svojim ponašanjem. Gubi li samokontrolu zbog crta svoje ličnosti pod emocionalnim pritiskom? Naučne studije u Sjedinjenim Američkim Državama od 1990. godine naovamo pokazuju da agresivno ponašanje počinje već u najranijem djetinjstvu i izražava se sve do mladenačke dobi stvarajući rizik za smetnje ličnosti, te uzrokujući i psihosomatske poremećaje.⁹

⁷ Usp., Zvonarević, M., *Psihologija*, Zagreb, 1973., str. 118. Upravo Fromm navodi kako ljudska agresija nadmašuje agresiju čovjekovih životinjskih predaka, o čemu usp. Fromm, E., *Anatomija ljudske destruktivnosti*, Zagreb, 1980., str. 11.

⁸ Usp., Radenović, S., *Nav. dj.*, str. 206.

⁹ Usp., Winkel, R., *Djeca koju je teško odgajati*, Zagreb, 1996., str. 55.

1.2. Kulturološko – civilizacijski vid nasilja

Nasilje nije jednostavno niti kulturološki objasniti. Ono je staro koliko čovjek i društvo, ali uprkos tome, uporedno sa razvojem civilizacije ono se niti smanjuje niti povlači. Čak sa porastom tehničko – tehnološkog usavršavanja, nasilje se sve više razvija, do tih mjera da postaje masovnije i razornije. Sigmund Freud je govorio kako nasilje leži u samoj srži čovjekova bitka. Društvo je prvi pokazatelj nasilja. Ono na neki način odobrava i potiče nasilje, te ga čini društveno prihvatljivim, a pojedinac to usvaja. Društveni okviri smatraju se nepromjenjivima, stoga se javlja nasilje unutar čovjekove najbliže okoline, destruktivno ili čak autodestruktivno.¹⁰

1.3. Oblici i vrste porodičnog nasilja

Među različitim oblicima nasilja, na prvome mjestu je svakako fizičko nasilje, koje je ubrojeno u vidljive oblike nasilja. Vijeće Evrope fizičko nasilje definiše kao „*svako kažnjavanje kojim se korištenjem fizičke snage namjerava uzrokovati neka razina boli ili nelagode.*“¹¹

Psihičko nasilje definiše se prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici kao „Primjena psihičke prisile koja je prouzrokovala osjećaj straha, ugroženosti ili povrede dostojanstva, verbalno nasilje, verbalni napadi, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima ili na drugi način grubo verbalno uznemiravanje, uhođenje ili uznemiravanje preko svih sredstava za komuniciranje ili preko elektronskih i štampanih medija ili na drugi način ili komuniciranja sa trećim osobama, protupravna izolacija ili ugrožavanje slobode kretanja.“

Spolno ili seksualno nasilje definiše se kao „Seksualno nasilje se odnosi na svaki vid povrede polne slobode i morala, svaki vid degradiranja i ponižavanja na seksualnoj osnovi, svaki vid prisiljavanja na seksualni odnos i silovanje. Ovu vrstu nasilja često prati i fizičko i psihičko nasilje, a često se ti slučajevi nasilja vrše istovremeno i posebno su ponižavajući.“¹²

¹⁰ Usp., *Isto*, str. 209.

¹¹ Eliminating corporal punishment: a human rights imperative for Europe's children, *Council of Europe Publishing*, 2005., str. 20

¹² Mušić, S., *Nasilje u porodici kroz pravni okvir u Bosni i Hercegovini*, Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. XXVI, 2018., str. 171.

Ekonomsko nasilje definisano je kao „Oštećenje ili uništenje lične i zajedničke imovine ili zabrana ili onemogućavanje korištenja lične i zajedničke imovine ili pokušaj da se to učini te oduzimanje prava ili zabrana raspolaganja ličnim приходima ili imovinom stečenom ličnim radom ili nasljeđivanjem, onemogućavanje zapošljavanja ili rada, prisiljavanje na ekonomsku ovisnost, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog domaćinstva i brigu o djeci ili drugim uzdržanim članovima zajedničkog domaćinstva.“¹³

1.4. Nasilje nad djecom kao posebna kategorija nasilja

Nasilje nad djecom svakako predstavlja posebnu kategoriju nasilja. Iako kao direktne sudionike podrazumijeva bračne partnere, ono ne isključuje ni nasilje nad najosjetljivijom i najranjivijom skupinom, a to su djeca. Svako njihovo svjedočenje svađi roditelja jeste jedan oblik nasilja, a pogotovo nanošenje direktnih povreda. Osim fizičkog nasilja, važno je napomenuti i na ono nevidljivo ili indirektno nasilje, koje ostavlja trajne posljedice na dijete. Ponavljanje nečeg što na prvi pogled može izgledati banalno ili bezazleno, na primjer: „ma daj, ti si glup“, itekako može imati svoje posljedice. Ta izjava ne mora djelovati na svako dijete, ali jedno dijete u višečlanoj porodici će se poistovjetiti s njom i odustati od sebe, a to je nasilje.¹⁴

1.5. Uzroci nasilja u porodici

Tokom proučavanja nasilja u porodici, mogli smo uvidjeti da postoji mnogo raznih uzroka nasilja unutar porodičnog okruženja. Ti uzroci su najčešće usko povezani sa odrastanjem kako nasilnika, tako i žrtve, materijalnim uslovima života to jeste neimaštinom, odrastanjem i uslovima života u porodici sa hroničnim alkoholičarima, nemogućnost pronalaženja zaposlenja, seksualne frustracije, te nezadovoljstvo radnim mjestom. Tradicionalni običaji koji se prenose u obliku istorijskog naslijeđa kroz generacije doprinose slabom ekonomskom statusu žena, koja se najčešće ogleda u tome da žena treba samo biti majka i domaćica, a ne graditi svoju karijeru, kao i socijalnom statusu djeteta, kao maloljetnog subjekta koji nema svoje prihode, što ih stavlja u veoma nepovoljan i zavisian položaj.

¹³ *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji*, član 10., stav 5.

¹⁴ <https://www.zadarskilist.hr/clanci/10082011/nasilje-nad-djecom---jesmo-li-ga-uistinu-svjესni>, preuzeto dana 24. 5. 2021.

Možemo reći da u najvećem broju slučajeva, uzroci porodičnog nasilja su u kombinaciji sa više činioca, a to su: socijalni, psihopatološki i kulturno – istorijski činioci. Glavni motiv kod nasilja u porodici jeste sticanje kontrole i zadržavanje pod svojom kontrolom cjelokupne porodične zajednice, ili pojedinih njenih članova, što proizilazi iz patrijarhalnog uređenja društva i neravnopravne raspodjele moći među njenim članovima. Prolazeći kroz tradicionalne stereotipe nasilja, većina žrtava je naučena da ga zaslužno dobija i očekuje.

Slika 1.: Nasilje nad ženama (preuzeto mreža-mira.com, 28.04.2021. god.)

Izlaz u vidu alternative u ponašanju porodice prema takvom članu jeste ili tolerisanje njegovog ponašanja, to jeste trpljenje nasilja u nadi da će prestati ili pribjegavanjem nasilju prema nasilniku u vidu samoodbrane.

2. Zakonska regulativa

U ovom kontekstu, i različite vrste nasilja smatraju se oblikom diskriminacije, odnosno kršenjem osnovnih ljudskih prava. Zakon o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini također nadograđuje okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim osobama u Bosni i Hercegovini i uređuje sistem zaštite od diskriminacije, između ostalog, na osnovu spola. Pored ovog zakona, i Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine i Porodični zakon Republike Srpske zabranjuje nasilje u porodici, a Krivični zakoni Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Distrikta Brčko inkriminiraju nasilje u porodici, kao i niz drugih krivičnih djela, koja jesu definisana na rodno neutralan način, osim onih djela koja se po svojoj prirodi mogu odnositi samo na žene kao oštećene odnosno žrtve, ali daju osnovu da se procesuiraju počinioci i podvrgnu zakonskim sankcijama, te da se zaštite

oštećeni u smislu nasilja na osnovu spola. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, i Distrikta Brčko definišu načine zaštite od nasilja u porodici, kao i mehanizme sankcionisanja.¹⁵

S obzirom da se radi o nasilju u porodici, žrtva nasilja i počinitelj nasilja u porodici mogu biti samo članovi porodice, a porodicu prema članu 6. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine čine:

bračni i vanbračni partneri i njihova djeca (zajednička ili iz ranijih zajednica);

srodnici: krvni srodnici i srodnici iz odnosa potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom; očuh, maćeha; usvojenik i usvojilac iz odnosa nepotpunog usvojenja; srodnici po tazbini zaključno sa

drugim stepenom;

staralac i šticećenik, hranilac i hranjenik;

bivši bračni i vanbračni partneri i njihova djeca (zajednička ili iz ranijih zajednica) i njihovi roditelji, uključujući očuha i maćehu.

Ovakvo određenje članova porodice obezbjeđuje zaštitu svih ovih lica ako su žrtve nasilja u porodici. S druge strane, osigurava se kažnjavanje bilo koga od ovih lica ako čini nasilje.

U zakonskoj regulativi možemo konkretno govoriti o Istanbulskoj konvenciji koja je usvojena 11. maja 2011. godine, te se direktno tiče ovog problema. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope proglasila je ovu Konvenciju „standardom koji mijenja temelje“ upravo zato što državama pruža novi i detaljan međunarodnopravni okvir onoga što se treba preduzeti kako bi se ubrzao proces iskorijenjivanja nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Bosna i Hercegovina je 7. novembra 2013. godine postala šesta zemlja članica Vijeća Evrope koja je ratifikovala Konvenciju, čime se obavezala na poduzimanje zakonodavnih i drugih mjera radi osiguravanja pravnog, institucionalnog i organizacionog okvira za prevenciju nasilja nad ženama, zaštitu žrtava nasilja te kažnjavanje počinioca nasilja.

¹⁵ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, *Okvirna strategija za provedbu Konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini za period 2014 - 2018.*, 2015, dostupno na: http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2015/10/CAHVIO_Strategija.pdf, (29.4.2021.), str. 11.

2.1. Glavna obilježja Istanbulske konvencije

Konvencija kao pravno obavezujući međunarodni akt, nasilje u porodici razmatra kao oblik kršenja ljudskih prava i vid diskriminacije, te obavezuje države članice da odgovaraju ako ne odreaguju adekvatno na tu vrstu nasilja. Na osnovu toga priznato je da žene i muškarci nisu samo na osnovu bioloških odlika žene ili muškarci, već i da rod, odnosno pol, označava društveno određenu kategoriju kojom se ženama i muškarcima dodjeljuju različite uloge i kojom se utiče na njihovo ponašanje.

2.2. Obaveze država u skladu sa Istanbulsom Konvencijom

Obaveze država u skladu sa Konvencijom podrazumijevaju prvenstveno promjene stavova, rodnih uloga kao i stereotipa koji doprinose shvatanju da je bilo koji vid nasilja prihvatljiv. Pod moranjem je da se sprovede obuka stručnjaka koji će pristupati i raditi sa žrtvama nasilja. U škole bi bilo poželjno da se uvede nastavni materijal o jednakosti koji bi obuhvatio nastavne planove i programe na svim nivoima obrazovanja. Posebno važan faktor je i saradnja sa nevladinim organizacijama, medijima i sredstvima javnog informisanja, te privatnim sektorom jer se na taj način osigurava doseganje javnosti.

Države se podstiču da primjenjuju Konvenciju i na ostale žrtve nasilja također, kao što su muškarci, djeca i starije osobe. Konvencijom se od zemalja članica očekuje da kriminalizuju ili na drugi način sankcionišu sljedeći oblici ponašanja:

1. *nasilje u porodici (fizičko, seksualno, psihičko ili ekonomsko nasilje);*
2. *proganjanje;*
3. *seksualno nasilje, uključujući silovanje;*
4. *seksualno uznemiravanje;*
5. *prinudni brak;*
6. *genitalno sakaćenje žena;*
7. *prinudni pobačaj i prinudna sterilizacija.*

Konvencijom se uspostavlja mehanizam zadužen za praćenje kojim će se ocjeniti u kojoj mjeri odredbe Konvencije se sprovode u praksi na teritoriji zemalja članica. Ovaj mehanizam se sastoji od dva osnovna stuba: Ekspertske grupe za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (tzv. *GREVIO*), nezavisnog stručnog tijela i

Komiteta članica, političkog tijela koje čine zvanični predstavnici država potpisnica konvencije.

Njihovi nalazi i preporuke će pomoći da države članice poštuju Konvenciju i zagarantovati njen dugoročni učinak.

3. Pojam sigurnih kuća

Sigurna kuća¹⁶ predstavlja oblik i način zaštite žrtve nasilja u porodici. Sigurne ženske kuće su prihvatilišta koja su namijenjena svim ženama i njihovoj djeci koje su bile ugrožene bilo kojim oblikom nasilja u porodici. Da bi žrtva bila zbrinuta u sigurnoj kući, potrebna je odluka koju donose nadležni subjekti zaštite, kao što su Centar za socijalni rad i policija, koja bi trebalo da sadrži razloge i opravdanje za smještaj žrtve. Ukoliko postoji potreba za hitnim prijemom žena i djece u sigurnu žensku kuću, vrši se urgentni smještaj, te u takvoj situaciji nije neophodno priložiti dokumentaciju koja je obavezna za prijem.

U sigurnim kućama ženama i djeci je omogućen boravak najduže do šest mjeseci, a tokom tog boravka žene i djeca se upoznaju sa drugim članovima kuće, životnim prostorom i okruženjem. U atmosferi sigurnosti, prihvatanja i podrške pruža im se mogućnost da se opuste, odmire, okrijepe, dobiju pažnju i urgentnu pomoć koja im je potrebna (medicinska, psihološka i druga vrsta pomoći). U slučaju školskog djeteta (uz dozvolu majke) škola se upoznaje sa aktuelnom porodičnom situacijom i činjenicom boravka u sigurnoj kući. Kontakti između oca i djece regulišu se preko Osnovnog suda koji donosi rješenje o optimalnom modelu viđanja. U sigurnoj kući tokom boravka periodično se analiziraju postignuti rezultati korisnica i donosi odluka da li je neophodno produžiti boravak.

Osnovni kriterijum za prijem žene u sigurnu kuću je postojanje fizičkog, seksualnog, psihičkog, ekonomskog nasilja. Većina sigurnih kuća u regionu ne prihvata osobe koje boluju od težih psihijatrijskih oboljenja ili imaju istoriju psihijatrijskih poremećaja, osobe zavisne od alkohola, droga i tableta, umjereno i teže mentalno nedovoljno razvijene osobe, kao ni osobe sa poremećajima u ponašanju zbog mogućnosti narušavanja načina funkcionisanja organizacije sigurnih kuća.

¹⁶ Mujezinović, J., i dr., *Nasilje u porodici – Osnovne informacije*, Fondacija lokalne demokratije, 2020., godine, str. 25.

3.1. Sigurne kuće na području Bosne i Hercegovine

Na teritoriji Bosne i Hercegovine postoji devet sigurnih kuća sa 173 raspoloživa mjesta. Na području Federacije Bosne i Hercegovine postoji šest sigurnih kuća za smještaj žrtava nasilja u porodici i djeluju u okviru nevladinih organizacija. Na teritoriji Republike Srpske djeluju tri sigurne kuće pri nevladinim organizacijama.

3.2. Sigurne kuće u Republici Srbiji

U Srbiji zvanično postoji 12 sigurnih kuća za smještaj žrtava porodičnog nasilja. Trenutno je smješteno oko 100 žena i djece, a za proteklu deceniju ova skloništa su zbrinula više od 1000 žena i isto toliko i djece.

3.3. Sigurne kuće u Republici Hrvatskoj

U Hrvatskoj postoji 18 sigurnih kuća. Nazivaju se najčešće skloništa sa savjetovalištima. Najveći broj sigurnih kuća nalazi se na teritoriji Zagreba, tu postoje 3 sigurne kuće, s tim da jedna od njih je SOS centar za pozive i pomoć žrtvama nasilja u porodici. Na području Rijeke nalaze se dvije sigurne kuće.

4. Presjek stanja

4.1. Bosna i Hercegovina

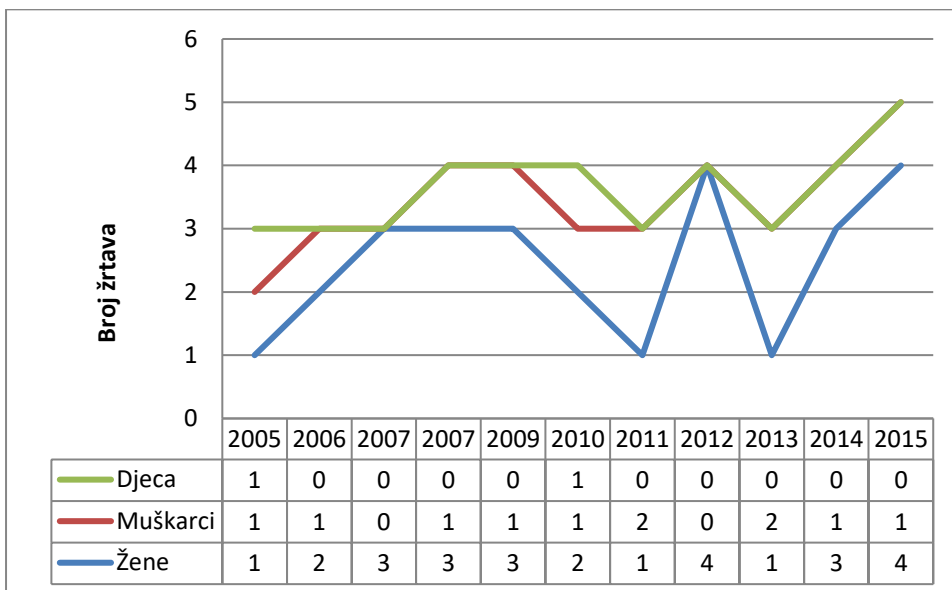
U posmatranom periodu od 2005. do 2015. godine, a što je vidljivo iz navedenih grafikona i rezultata istraživanja Ministarstva unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo (u daljem tekstu MUP KS) na osnovu operativnih evidencija o prijavama nasilja u porodici, urađena je diferencijacija nasilja u porodici, u smislu podjele na oblike nanesenih povreda žrtvama. U praksi je vidljivo da su žrtve uglavnom žene i djeca, ali nisu isključeni ni slučajevi da su žrtve muškarci, što potvrđuje ranije navedena konstatacija da žrtve nasilja u porodici mogu biti svi članovi porodice: suprug, supruga, djeca i dr.¹⁷ Trend nasilja nad ženama u porodici prema navedenim podacima koji su prikazani na slici 1, po osnovu nanošenja teških tjelesnih povreda raste iz godine iz godinu, te možemo

¹⁷ Ganija, H. *Pravni aspekti braka i nasilja u porodici*, (ISSN: 978-9958-640-62-9), Univerzitet u Travniku, Pravni fakultet, Travnik, 2016., str. 43.

reći da nasilje nad ženama dobija dozu eskalacije kroz kontinuirani rast nanesenih povreda. Taj rast ukazuje na to da i pored zakonskih primjena i niza akcionih planova, nivo nasilja nad ženama se ipak i dalje povećava.

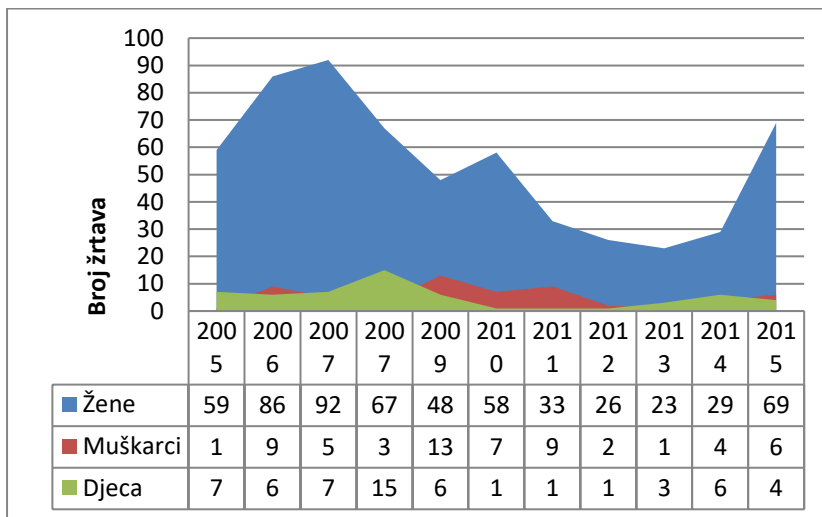
Teške tjelesne povrede se odnose na visok nivo ugrožavanja tijela druge osobe, što u nekim slučajevima može dovesti do smrti žrtve. Slika 2 pokazuje veliki porast teških tjelesnih povreda učinjenih ženama u 2012. i 2015. godini. Međutim, i sama varijabla trenda muškaraca i djece kao žrtava u određenom periodu je bila u porastu, te ne možemo reći da su ženama isključivo bile nanesene teške tjelesne povrede.

Slika 2: Nanesene teške tjelesne povrede prema podacima MUP-a

Prema rezultatima navedenog istraživanja u periodu od 2005. do 2015. godine, došlo je do blagog smanjenja nasilja nad ženama u iznosu od 0,7%, što je vidljivo na slici 2. U tom istom periodu trend nasilja nad muškarcima, odnosno nanošenja lakših tjelesnih povreda povećao se za 6,1 %. Dok su i u ovom slučaju, kao i u slučaju težih tjelesnih povreda, mnogo manje zastupljena djeca kao žrtve te se broj nanesenih povreda djeci postepeno smanjivao.

Slika 3. Nanesene lakše tjelesne povrede prema podacima MUP – a

Izvor: Ganija, H. (2016.) *Pravni aspekti braka i nasilja u porodici*

Uzimajući u obzir postojeće podatke Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, s obzirom da je u periodu od 1996. do 2001. godine, prema rezultatima istraživanja Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova, broj intervencija policije zbog zlostavljanja žena iznosio 27.961¹⁸, možemo reći da je u našem društvu duboko ukorijenjeno rodno zasnovano nasilje.

Tome u prilog idu činjenice iz gore navedenih podataka na slikama 1 i 2, upravo najveći broj žrtava u pogledu teških tjelesnih povreda, lakših tjelesnih povreda, kao i odlazaka u sigurnu kuću odnosi se na žene kao žrtve.

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine i entitetski gender centri su u saradnji sa statističkim institucijama, a uz podršku UNFPA i UN WOMEN 2013. godine proveli istraživanje o rasprostranjenosti nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini. Istraživanje je sprovedeno na reprezentativnom

¹⁸ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, *Izvešće o primjeni konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena u Bosni i Hercegovini*, 2014., str. 19., dostupno na:

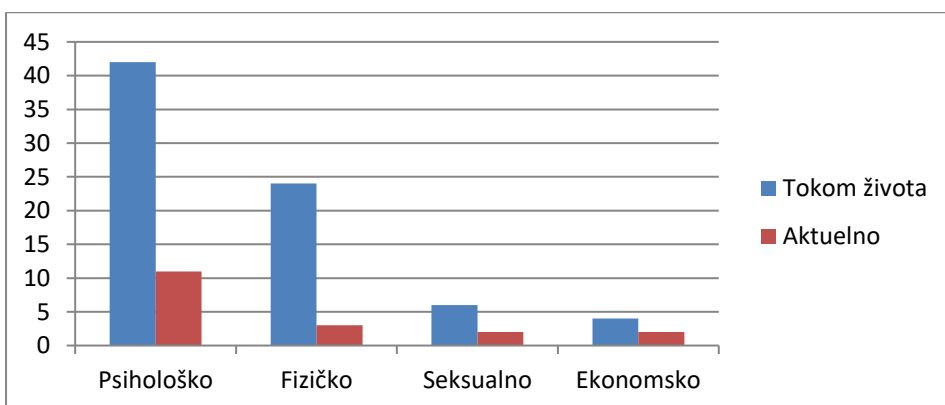
<http://www.mhrr.gov.ba/PDF/default.aspx?id=524&langTag=bs-BA>, (30.4.2021.).

uzorku od 3.300 žena starijih od 18 godina, na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, dok Brčko Distrikt nije bio uključen.

Prema navedenom istraživanju o rasprostranjenosti i pojavnosti nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini, više od polovine žena iz uzorka (47.2% u Bosni i Hercegovini, 47.2% u Federaciji Bosne i Hercegovine i 47.3% u Republici Srpskoj) doživjelo je bar neki oblik nasilja nakon što su navršile 15 godina.

Na slici 4 prikazana je stopa prevalencije ukupnog nasilja tokom posljednjih 12 mjeseci koji su prethodili istraživanju i znatno je manja u odnosu na prevalenciju ukupnog nasilja nad ženama i iznosi 11.9% (12.7% u Federaciji Bosne i Hercegovine i 10.6% u Republici Srpskoj). Rezultati tog istraživanja ukazuju na to da je u Bosni i Hercegovini psihičko nasilje najrasprostranjenije, sa ukupnom stopom prevalencije od 41.9% tokom života i 10.8% u posljednjih godinu dana, te da iza njega slijedi fizičko nasilje, sa stopom prevalencije na životnom nivou od 24.3%, a u posljednjih godinu dana 2.4%. Seksualno nasilje doživjelo je 6% žena, dok je ovakvo iskustvo u posljednjih godinu dana imalo 1.3% žena. Dok je za oblik ekonomskog nasilja tokom života doživjelo 4.8% žena, a u posljednjih godinu dana 1.4%.¹⁹

Slika 4: Stopa prevalencije različitih oblika nasilja nad ženama

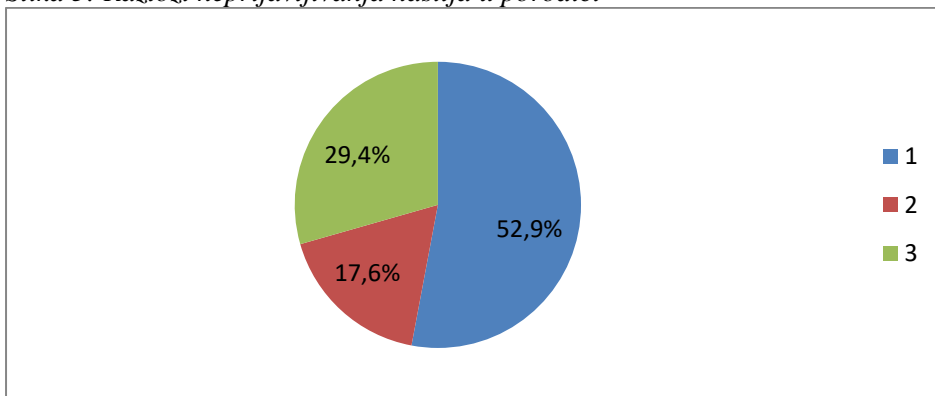
¹⁹ Agencija za statistiku BiH, *Tematski bilten: Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini*, TB 03, ISSN 1940-104X, 2013, str. 54, dostupno na: http://bhas.ba/tematskibilteni/BHAS_Zene_Muskarci_BH.pdf (30.4.2021.).

Ipak, nepružanju zaštite doprinose i same žene – najčešće žrtve nasilja. U prvom redu su one nedovoljno edukovane i neinformisane, pa ne znaju kome treba da se obrate radi pružanja preventivne zaštite i na koji način se mogu odbraniti od nasilničkog ponašanja.²⁰

O tome koliko su uopšte građani Bosne i Hercegovine upoznati sa odredbama Zakona o zaštiti nasilja u porodici, te samim time i načinima zaštite od istoga, autor ovog rada sproveo je istraživanje na području nekoliko kantona i opština u BiH (Kanton Sarajevo, Hercegovačko-neretvanski kanton, Kanton 10, Zapadnohercegovački kanton, Unsko-sanski kanton, Banja Luka, Nevesinje, Trebinje i Istočno Sarajevo) sa uzorkom od 354 ispitanika, od toga 185 ispitanika ženskog spola, a 169 muškog spola, uzrasta od 18 do 65 godina. Od ukupnog broja ispitanika, preko 65 % navodi kako je upoznato sa sadržajem Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Prema navodima tih ispitanika, skoro svaka druga osoba tokom svog života doživjela neki od oblika nasilja. Pored i vlastitog iskustva kao žrtve nasilja, 76.9% ispitanika to nasilje nije prijavilo nadležnim institucijama.

Shodno rezultatima istraživanja autora rada, prikazanih na slici 5, kao razloge za neprijavlivanje nasilja nadležnim institucijama 52.9% je navelo (1) nepružanje zaštite žrtvi nasilja od daljeg zlostavljanja/nasilja, a (3) 29.4% neefikasnost podrške žrtvama nasilja. Dok je (2) 17.6%, odnosno 62 ispitanika navelo kao razlog neprijavlivanja nasilja - neadekvatan odgovor nadležnih institucija.

Slika 5: Razlozi neprijavlivanja nasilja u porodici

Izvor: Vlastita ilustracija

²⁰ Traljić, N. i Bubić S., *Bračno pravo*, I izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 156

Iako za Bosnu i Hercegovinu postoje određeni statistički podaci prema broju i vrsti nasilja u porodici, ti podaci su tek vrh ledenog brijega jer je mnogo veći broj slučajeva koji ostaju neprijavljeni. Ta situacija neprijavlivanja nasilja u porodici neminovno za sobom vuče nemogućnost prevencije istog.

Naime, prijavljivanje nasilja u porodici nije samo na žrtvi već je zakonski propisano i da drugi akteri imaju tu obavezu. Prema dokumentu Zapažanja o primjeni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u praksi nadležnih institucija, koji je izradila Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini navedeno je da uprkos ovim obavezama u skoro svim slučajevima žrtve su te koje podnose prijavu policiji. Nekoliko policajaca izjavilo je da su komšije ili bliži srodnici prijavljivali nasilje u porodici, ali nijedan policajac s kojim je obavljen razgovor nije naveo da je prijava stigla od Centra za socijalni rad ili medicinske ustanove. Nekoliko službenika u centrima za socijalni rad izjavilo je da su upoznati sa zakonskom obavezom da prijave nasilje u porodici policiji, ali se oni radije odlučuju da žrtvama savjetuju da pozovu policiju ukoliko to žele. Iako se neprijavlivanje od strane službene osobe smatra prekršajem, i može biti kažnjeno novčanom kaznom od 800,00 do 1.800,00 KM u Republici Srpskoj, a od 500,00 do 3.000,00 KM u Federaciji Bosne i Hercegovine.²¹ Iako se nasilje, diskriminacija ili neki drugi oblik kršenja ljudskih prava može dogoditi svakome, bez obzira na spol, godine, boju kože, socioekonomski status ili nacionalnu pripadnost, ipak su žene, prema rezultatima mnogobrojnih istraživanja, procentualno najzastupljenije kao žrtve nasilja u porodici. S druge strane, istraživanje o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja prema ženama u Bosni i Hercegovini je identifikovalo nivo obrazovanja žena, ali i muškaraca kao jedan od najznačajnijih prediktora nasilja, barem u kontekstu partnerskih odnosa, čime se stavlja naglasak na važnost obrazovanja djevojčica, djevojaka i žena, ali i dječaka i muškaraca. Ovo se posebno odnosi na grupe sa određenim manjinskim statusima, na primjer etničke manjine i osobe sa posebnim potrebama kojima prijeti višestruka diskriminacija i neravnopravan pristup obrazovanju, kako na osnovu spola, tako i na osnovu njihovih manjinskih statusa.

²¹ Misija OSCE-a u BiH, *Nasilje u porodici – odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u FBiH - Zapažanja o primjeni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u praksi nadležnih institucija*, 2009, str. 11, dostupno na:

<https://www.osce.org/bs/bih/118943?download=true> (30.4.2021.)

4.2.Republika Hrvatska

U zemljama u tranziciji, te u onim zemljama u kojima je vladala ratna agresija, kao što su Hrvatska i Bosna i Hercegovina, razvijalo se sve više mitova i loših pristupa koji su poricali značaj nasilja u porodici. Hrvatska je karakteristična po tome što sistemsko praćenje položaja žene u društvu gotovo da i nema. Povećano nasilje nad ženom u porodici je samo jedna od nepovoljnih okolnosti kojima su izložene. UNICEF je 1994. godine proveo opsežnu analizu položaja žene u zemljama u tranziciji te temeljem te analize utvrđeno je da su žene na najvećem udaru bile za vrijeme tranzicije, tj. prijelaza s centralno planiranog gospodarstva na pluralističko. Zdravstvene posljedice za ženu mogu biti vrlo teške kako fizičke tako i psihičke. U Hrvatskoj su privredne i političke promjene donijele niz negativnih posljedica za žene, posebno u društvenoj i ekonomskoj sferi. Najznačajniju ulogu u promovisanju potreba i prava zlostavljanih žena, danas imaju nevladina udruženja. U posljednjih deset godina njihov rad se najviše unaprijedio u promicanju stabilizacije o problemu nasilja nad ženom, lobiranje na promjeni zakona i zastupanje žena u društvenom položaju. Deklaracija o uklanjanju nasilja nad ženama, kao i ostali brojni dokumenti o ljudskim pravima, definišu obaveze Hrvatske kao članice međunarodne zajednice, zaštitu ljudskih prava. Hrvatska je ratifikovala Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena te Konvenciju mučenja i okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja. Također, kao članica Vijeća Europe, Hrvatska je usvojila Konvenciju o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i porodičnog nasilja. U hrvatskom zakonodavstvu do jula 2003. godine nije bilo posebnog zakona u kome bi žena, žrtva porodičnog nasilja, našla posebnu vrstu zaštite od partnera i drugih članova porodice. No, tada je Vlada Republike Hrvatske donošenjem Zakona o zaštiti od nasilja u porodici (ZZNO), 2003., učinila važan korak kako bi suzbila problem nasilja nad ženama. Svrha donesenog zakona je prevencija, sankcionisanje i suzbijanje svih vrsta nasilja u porodici, primjenom odgovarajućih mjera prema počiniocu, te ublažavanje posljedica već počinjenog nasilja pružanjem zaštite i pomoći žrtvi nasilja. Do stupanja na snagu Porodičnog zakona (01. jula 1999. godine) u kojemu je u članu 118. bilo zabranjeno nasilničko ponašanje bračnog druga ili bilo kojeg punoljetnog člana porodice, žena je zaštitu mogla ostvariti jedino u okviru tada važećeg Kaznenog zakona koji je u članu 213 „Zapuštanja i zlostavljanje djeteta ili maloljetne osobe“ mogao ženu zaštititi jedino ukoliko se radilo o nasilju pred djecom, tako da je žena posredno, preko djece koja su svjedočila nasilju, što se smatra psihičkim zlostavljanjem djece, mogla ostvariti kakvu takvu zaštitu.

Naravno, u okviru Kaznenog zakona žena je mogla ostvariti zaštitu kao bilo koji drugi građanin nad kojim je počinjeno nasilje ukoliko je bila žrtva nekog kaznenog djela iz glave „Kaznenih djela protiv života i tijela i „Kaznenih djela protiv slobode i spolnog ćudoređa“. U okviru Kaznenog zakona, tek je njegovim izmjenama i dopunama 2000. godine uvedeno i novo kazneno djelo u členu 215 „Nasilničko ponašanje u porodici“ koje čini član porodice koji nasiljem, zlostavljanjem ili osobito drskim ponašanjem dovede drugog člana porodice u ponižavajući položaj. Za to kazneno djelo odlučena je kazna od šest mjeseci do pet godina zatvora. U julu 2003. godine Hrvatski Sabor je usvojio novi Porodični zakon u kojemu se više ne nalaze odredbe kojima je zabranjeno nasilničko ponašanje u porodici, ali je istovremeno s usvajanjem novog Porodičnog zakona usvojen i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u kojem je detaljno razrađeno što je nasilje u porodici, zaštita članova porodice od nasilja, te vrsta i svrhe prekršajnih sankcija.

4.3. Republika Srbija

Ministarstvo unutrašnjih Poslova na poseban i sistematičan način pristupa tom problemu u društvu i posjeduje besplatnu liniju na koju se mogu prijaviti elementi nasilja u porodici svakog dana 24 časa. Broj hitnih mjera koje su izrečene u 2018.²² godini je 27.042 od kojih je produženo 16.000, dok je u 2019. izrečeno 23.097 hitnih mjera, od kojih je 12.675 produženo. U 35 slučajeva ubijenih žena 2018. godine u 27 slučajeva nije bilo prijave za nasilje, a u 2019. je u 28 slučajeva ubistva u 15 njih nije bilo prijave. Izvršioци femicida su koristili noževе, pištolje, ćekiće, sjekire, drvene palice i druga sredstva, a kao žrtve se ne pojavljuju samo emotivne partnerke, već i članovi porodice pa je bilo slučajeva ubistva i majki, baka, tašta i djece. Prema statistikama, nasilje u porodici se manje prijavljuje u ruralnim sredinama.

Tokom kampanje koja je trajala 16 dana, počevši od 22. novembra 2018. godine i koja se svodi na aktivizam protiv nasilja, tri od deset žena navele su da su doživjele fizičko ili seksualno nasilje već od 15 godine. Iz tih razloga je bitno femicid odrediti kao posebno krivično djelo jer se svrstava pod specifično ubistvo. Nedostaju i posebni programi za rad sa nasilnicima. Femicid je rodno zasnovano ubistvo i u Srbiji se ne tretira kao posebno krivično djelo. Čak 74% femicida izvršeno je u partnerskom i porodičnom kontekstu, a u 68% femicida izvršeno je u stanu, kući žrtve ili

²² Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori. Br. 12/13

počionioca. Tako su tokom 2019. godine ljekari širom Srbije primjetili su tokom pregleda i prijavili čak 4.105 slučajeva nasilja nad ženama. Od ukupnog broja prijavljenih slučajeva nasilja nad ženama u sistemu zdravstvene zaštite u 2019. godini u centralnoj Srbiji bilo je 3.138 slučajeva (76%), a u Vojvodini 928 slučajeva (23%). Godinu ranije u Srbiji je prijavljeno 3.915 slučajeva nasilja nad ženama (3.054 u centralnoj Srbiji i 828 u Vojvodini), dok su 2017. godine bila 3.962 slučaja nasilja (2.895 u centralnoj Srbiji i 1.025 u Vojvodini). U 2016. godini je zabilježeno 3.378 takvih slučajeva (2.456 u centralnoj Srbiji i 885 u Vojvodini). Za samo 27 mjeseci od početka primjene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici razmatrano je gotovo 110.000 slučajeva zlostavljanja. Način na koji funkcioniše izmjenjeni Zakon o sprječavanju nasilja u porodici koji je na snazi od 1. juna 2017. godine prikazao je strahovite brojke da prijavljenih nasilnika svakim danom sve je više, te je za pune dvije godine i tri mjeseca koliko se primjenjuje ovaj zakon razmatrano čak 109.579 slučajeva nasilja u porodici.²³ Žrtve u gotovo svakom od njih bile su žene, a nasilnici njihovi partneri, bivši partneri, ali i sinovi, unuci. Zakon je takođe propisao obavezu procjene bezbjednosnih rizika, obavezu saradnje i zajedničkog djelovanja policije, tužilaštva i Centara za socijalni rad, obaveznu obuku stručnjaka i njihovu disciplinsku i prekršajnu odgovornost u slučaju nepostupanja u skladu sa odredbama zakona. To je obezbjedilo njegovu primjenu na taj način da se u Srbiji svakog mjeseca razmatra oko 4.000 slučajeva nasilja u porodici, od čega je oko 2.000 novoprijavljenih.

Prosječno, na mjesečnom nivou izriče se 1.500 – 1.600 zabrana kontakta i približavanja žrtvi i oko 700 mjera udaljenja počinioca iz stana ili kuće. Nasilje ponovi između 12% i 15% počinitelaca, a hitne mjere prekrši između 10% i 12% onih kojima su izrečene, svakog mjeseca. Od početka

²³ Prema praćenju femicida od strane Mreže Žene protiv nasilja tokom 2017. godine, u Srbiji je ubijeno najmanje 26 žena u porodično - partnerskom kontekstu. Sve ubijene žene su poznavale učinioca, 23 žene su ubijene od strane partnera (bivših/sadašnjih, bračnih/vanbračnih), a tri od strane člana porodice. Najveći broj žena (12) usmrćen je nožem, deset vatrenim oružjem, jedna žena je udavljena, dok su tri usmrćene na drugi način. Devet žena je ubijeno u kući/stanu koji je dijelilo sa nasilnikom, pet u sopstvenoj kući/stanu, jedna u kući/stanu nasilnika, a 11 u drugim prostorima. Konstatuje se stalno povećanje broja ubijenih žena, bez adekvatnog društvenog odgovora. (www.zeneprotivnasilja.net/femicid-u-srbiji). Praćenje femicida vrši se na osnovu medijskih izveštaja, što svakako nije potpuna statistika i pravi pokazatelj rasprostranjenosti ovog najtežeg oblika nasilja prema ženama i nasilja prema ženama u porodici

2019. godine u Srbiji ubijeno je 25 žena²⁴ u porodičnom nasilju, kao i da se do te brojke došlo na osnovu izvještavanja medija, a i postoji mogućnost da je taj broj veći, odnosno da mediji nisu izvještavali o svim žrtvama u porodičnom nasilju.

5. Komparativna analiza nasilja u porodici

Komparativna analiza podrške žrtvama pripremljena je u cilju sticanja znanja o načinu uređenja i funkcionisanju podrške žrtvama u izabranim državama Balkana: Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Crnoj

²⁴ Termin „potpuna posvećenost“ prevod je engleskog izraza „due diligence“, koji je upotrebljen u Istanbulske konvenciji. „Due diligence“ se još prevodi i kao „dužna prilježnost“ i „dužna pažnja“. Ovaj koncept se pojavljuje u dokumentima o ljudskim pravima i njime se izražava obaveza države da sprječava kršenje ljudskih prava koja vrše privatna lica putem preventivnog djelovanja, sprječavanja povreda, sankcionisanja izvršilaca (otkrivanje, procesuiranje i kažnjavanje), kao i da žrtvama pruži adekvatno obeštećenje. U praksi međunarodnih institucija primjena ovog koncepta veoma je složena jer se mora dokazati da država nije postupala u skladu sa standardom „potpune posvećenosti“, da njene institucije nisu preduzele sve potrebne mjere prevencije, a da su u konkretnom slučaju morali i mogli da preduzmu mjere za sprečavanje i kažnjavanje počinioca nasilnog akta (Branković, 2013:38 - 39). Ovaj standard prvi put je upotrijebljen u Interameričkom sudu za ljudska prava 1988. godine u predmetu Velasquez Rodriguez v. Honduras. Sud je u ovom predmetu državu oglasio odgovornom pozivajući se na standard „dužne pažnje“, ističući da nezakonit akt kojim se krše ljudska prava i koji ne može biti pripisan državi može dovesti do odgovornosti države, ne zbog takvog nezakonitog akta, već zbog tog što je država propustila da takav nezakonit akt spriječi (Hasellbacher, (2010). Standard „potpuna posvećenost“ ključni je kriterijum koji koristi CEDAW komitet u ostvarivanju svoje nadzorne funkcije nad primjenom Konvencije: kada razmatra izvještaje država članica, ali i kada, na osnovu Opcionog protokola uz Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, postupa po individualnim predstavkama i sprovodi istrage o teškom ili sistematskom kršenju prava. Kao jedan od važnih indikatora, CEDAW komitet uzima u obzir i djelovanje vlasti na planu suzbijanju rodni stereotipa i tradicionalnih obrazaca o ulogama i obavezama žena i muškaraca u porodici i društvu, kao i djelovanje u domenu edukacije i obuke sudija, policijskih službenika i predstavnika organa javne vlasti u cilju razumijevanja rodni dimenzija nasilja u porodici, njegovih uzroka i posljedica. Tako je, na primjer, u predmetu A.T. v. Hungary, (CEDAW Communication No. 2/2003, U.N. Doc. CEDAW/C/32/D/2/2003 (2005), <http://www1.umn.edu/humanrts/cedaw/decisions/2-2003.html>) postupajući po predstavi gospođe A.T. koja je, kao žrtva višegodišnjeg partnerskog nasilja, pritužbu podnijela zbog kršenja prava na djelotvornu zaštitu od nasilja u porodici, Komitet utvrdio da „pravni i institucionalni sistem Mađarske još uvijek nije spreman da obezbijedi međunarodno očekivanu, koordinisanu, sveobuhvatnu i efikasnu zaštitu i podršku žrtvama nasilja u porodici“, nalazeći da su dio uzroka takvog stanja „ukorenjeni tradicionalni stereotipi u pogledu uloga i obaveza žena i muškaraca u okviru porodice [...], kao i odnos i ponašanje prema ženama u cijeloj državi“. Standard „dužne pažnje“ koristi i Evropski sud za ljudska prava. O tome, šire: (Petrušić, Konstantinović Vilić, Žunić, 2015).

Gori i Makedoniji. Izabrane su države koje dijele isto pravno nasljeđe, jer su bile u sastavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, imaju sličan sistem pravosuđa i dijele slična iskustva vezana za razvoj podrške žrtvama. Iskustva Hrvatske, kao posljednje države koja je pristupila Evropskoj Uniji (2013. godine), značajna su za druge države regiona, koje su u procesu pregovaranja o pristupanju Evropskoj Uniji (Srbija i Crna Gora), imaju status zemlje kandidata (Makedoniju) ili su potencijalni kandidat za pristupanje Evropskoj Uniji (Bosna i Hercegovina), te su u obavezi ili nastoje da usklade svoje zakonodavstvo, politiku i prakse sa pravnim tekovinama Evropske Unije kako bi se osiguralo da žrtve kriminaliteta dobiju potrebne informacije, podršku i zaštitu.

U ovom izvještaju prikazani su i analizirani nalazi do kojih se došlo triangulacijom podataka prikupljenih na dva načina: kvalitativnom analizom normativnog okvira i analitičkih dokumenata o sistemu podrške žrtvama u izabranim državama i putem empirijskog istraživanja primjenom ankete, koje je obuhvatilo 127 pružalaca podrške žrtvama u izabranim zemljama. Polazni okvir za analizu podrške žrtvama čine odredbe Direktive Evropske Unije o uspostavljanju minimalnih standarda o pravima, podršci i zaštiti žrtava kriminaliteta (Direktiva Evropske Unije o pravima žrtava). Fokus analize je na četiri ključna pitanja: definisanje pojma „žrtva“ u krivičnom zakonodavstvu, definisanje prava žrtve u krivičnom zakonodavstvu, pravo žrtve na informisanje o svojim pravima i dostupnim oblicima pomoći, podrške i zaštite, i pravo na besplatan pristup povjerljivim službama za žrtve, prije, tokom i nakon krivičnog postupka. Analiza je pokazala da osim u Hrvatskoj i Makedoniji, pojam žrtve nije definisan u krivičnom procesnom zakonodavstvu ostalih posmatranih država. U Hrvatskoj, i dijelom u Makedoniji, žrtva je poseban procesnopravni subjekt. Kada je u pitanju učešće žrtve u krivičnom postupku, u svim posmatranim zemljama se ono vezuje za institut oštećenog. Uvođenjem pojma „žrtva“ i njegovim jasnim razgraničenjem od pojma oštećenog omogućava se da žrtva bude prepoznata kao poseban procesni subjekt, što je važno zbog poštovanja prava i zaštite koju bi trebalo jednako garantovati svakoj žrtvi, bez obzira da li će učestvovati dalje u postupku u svojstvu oštećenog ili ne. U pogledu definisanja osnovnih prava žrtve u krivičnom procesnom zakonodavstvu najdalje je otišla Hrvatska, koja je prenijela odredbe Direktive Evropske Unije o pravima žrtava u svoje nacionalno zakonodavstvo. Ovaj primjer treba da slijede i ostale posmatrane države. Potrebno je jasno definisati prava koja žrtva može da ostvari u krivičnom postupku u svojstvu oštećenog i prava koja žrtvama treba garantovati nezavisno od učešća u krivičnom postupku. Obaveza

pružanja žrtvama informacija regulisana je pozitivnim propisima Hrvatske i Makedonije, što je posljedica prepoznavanja žrtve kao posebnog procesnog subjekta. U ostalim posmatranim državama zakonom kojim se reguliše krivični postupak predviđa se obaveza informisanja žrtve o procesnim pravima ali samo u situaciji kada svoja prava u postupku ostvaruje kroz institut oštećenog. Službe za žrtve predstavljaju ključni mehanizam za omogućavanje uživanja prava žrtava i pomoć žrtvama, te u svim državama obuhvaćenim istraživanjem podršku žrtvama pružaju organizacije civilnog društva i državne službe. Kada su u pitanju državne službe, mahom se radi o službama koje postoje pri pravosudnim organima, odnosno pri tužilaštvima i/ili sudovima i sigurnim kućama ili prihvatilištima pri ustanovama socijalne zaštite. Jedino u Makedoniji ne postoje službe za podršku žrtvama pri pravosudnim organima. Državne službe pružaju veoma konkretne i fokusirane usluge, koje su često ograničene na usko definisane grupe korisnika i tokom ograničenog vremenskog perioda. One najčešće pružaju podršku žrtvama kao oštećenima i svjedocima u krivičnom postupku, dakle, samo licima koja dolaze u kontakt sa pravosudnim organima i to tokom trajanja krivičnog postupka, i usluge smještaja za žene i djecu žrtve nasilja, kada su u pitanju sigurne kuće ili prihvatilišta pri ustanovama socijalne zaštite.

Organizacije civilnog društva²⁵ pružaju širi krug specijalizovanih usluga za konkretne ugrožene grupe žrtava i koriste inkluzivniji pristup, što omogućava da žrtve dobiju veći broj potrebnih usluga na jednom mjestu. Takođe, organizacije civilnog društva češće pružaju usluge van svojih prostorija, imaju mobilne timove i rade van radnog vremena, što je važno za dostupnost usluga podrške i zadovoljavanje potreba žrtava. Mali je broj opštih službi za podršku žrtvama u posmatranim državama. U ovu kategoriju pretežno ulaze službe za podršku žrtvama i svjedocima pri sudovima i/ili tužilaštvima, čije su usluge ograničene. Primjer dobre prakse obezbjeđivanja informacija i upućivanja svih žrtava na relevantne službe za žrtve je uspostavljanje nacionalne besplatne linije za žrtve u Hrvatskoj. Mali je broj specijalizovanih službi za podršku djeci kao žrtvama. Podrška je pretežno dostupna pojedinim grupama žrtava, posebno žrtvama nasilja, i to: nasilja u porodici, seksualnog nasilja, trgovine ljudima, ratnih zločina

²⁵ Organizacije civilnog društva (OCD) su organizacijske strukture čiji članovi imaju ciljeve i odgovornosti od opšteg interesa te koji djeluju kao posrednici između javnih vlasti i građana. One su socijalno 'ljepilo' koje društvo drži zajedno. Neke od organizacija civilnog društva su: zaklade, udruge, fondacije, ustanove (vrtići, škole, biblioteke i dr.), mjesni odbori. <http://www.udruga-mi.hr/forum/pojmovnik-civilnog-drustva/pojmovnik-civilnog-drustva/> (preuzeto dana 1.5.2021.)

i zločina iz mržnje. Ovi nalazi, ukupno gledano, odražavaju proces razvoja službi za žrtve u zemljama obuhvaćenim istraživanjem. Podrška se žrtvama najčešće pruža lokalno: u regionu ili mjestu u kome se organizacija nalazi. Geografska dostupnost usluga podrške žrtvama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini bolja je u poređenju sa Srbijom. U izgradnji nacionalnog sistema podrške kao primjer dobre prakse može da posluži hrvatski model²⁶: kroz formiranje partnerske mreže organizacija civilnog društva u 13 županija u Hrvatskoj, uz postojanje mreže službi za žrtve i svjedoke pri sudovima, stvorena je mreža službi koja omogućava jednak pristup uslugama podrške za sve žrtve. Međutim, čak i u Hrvatskoj pitanje saradnje i koordinacije usluga koje pružaju organizacije civilnog društva, s jedne, i državne službe, sa druge strane, predstavlja izazov. Elektronski i štampani mediji i internet su važni kanali za informisanje žrtava o postojećim uslugama podrške. Medije je potrebno još više koristiti za informisanje građana o postojećim službama, pravima žrtava i dostupnim uslugama. Primjer dobre prakse korišćenja interneta za informisanje žrtava o dostupnim uslugama podrške je Interaktivna mapa službi za žrtve u Srbiji.

Upućivanje žrtava na službe za žrtve nije sistemski riješeno u Srbiji i Makedoniji, dok je u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini to ključni način informisanja žrtava o uslugama podrške. Žrtve se upućuju na usluge podrške od strane policije, tužilaštva, suda i organizacija civilnog društva. Službe za žrtve u posmatranim državama nude žrtvama minimum podrške koji je predviđen odredbama Direktive Evropske Unije o pravima žrtava. Najčešći vidovi pomoći žrtvama su: pružanje informacija, emocionalna podrška i upućivanje na druge relevantne službe. Međutim, podaci su pokazali da žrtve ne dobijaju uvijek kompletne informacije o svojim pravima i dostupnoj podršci. Žrtvama se podrška uglavnom pruža putem neposrednog kontakta i razgovora i putem telefona, ali pružanje podrške putem elektronske pošte, interneta i korišćenjem socijalnih mreža dobija sve više na značaju. Podršku žrtvama pružaju zaposleni i volonteri. U Hrvatskoj je angažovanje volontera na pružanju podrške žrtvama značajno i daleko šire nego u ostalim posmatranim zemljama.

Pored toga što se volonteri angažuju u organizacijama civilnog društva, u Hrvatskoj se angažuju na pružanju podrške žrtvama i u službama za žrtve i svjedoke pri sudovima, što se može ocijeniti kao primjer dobre prakse i poslužiti kao primjer drugim posmatranim državama. Angažovanje

²⁶ Hrvatska je kao članica Evropske Unije imala i najčvršću obavezu da to učini, posebno tokom procesa pristupanja.

volontera u službama pri pravosudnim organima omogućilo bi da veći broj žrtava i svjedoka dobije informacije i podršku. U Srbiji obuku za rad sa žrtvama ne prolaze svi zaposleni i volonteri koji rade na pružanju podrške žrtvama u organizacijama obuhvaćenim istraživanjem. Situacija je daleko bolja u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, gdje su gotovo svi zaposleni koji rade u organizacijama obuhvaćenim istraživanjem prošli obuku za rad sa žrtvama. Obuku za rad sa žrtvama su u ove dvije zemlje prošli svi ili gotovo svi volonteri u organizacijama obuhvaćenim istraživanjem.. Nestabilnost finansiranja usluga podrške žrtvama postoji u svim posmatranim državama. To posebno dolazi do izražaja kada se radi o organizacijama civilnog društva, koje se mahom finansiraju kroz projektne aktivnosti. Nestabilno finansiranje negativno utiče na održivost službi, kontinuitet njihovog rada i nivo usluga koje se pružaju žrtvama na godišnjem nivou u svim državama obuhvaćenim analizom, pa je zato neophodno obezbijediti stabilno i dugoročno finansiranje usluga podrške žrtvama.

Finansiranje usluga podrške od strane države je ključno za obezbjeđivanje jednakog pristupa službama za sve žrtve na cijeloj teritoriji države. S tim u vezi, neophodno je u svim državama obuhvaćenim istraživanjem prethodno sprovesti analizu fiskalnog uticaja, to jeste, procjene kolika je potreba za ovom vrstom podrške od strane države i kolika sredstva je potrebno obezbijediti kako bi se osigurala adekvatna podrška žrtvama. Podijeljenost usluga koje pružaju organizacije civilnog društva i državne službe zahtjeva uspostavljanje saradnje pružalaca podrške i koordinaciju postojećih usluga. Umrežavanje i saradnja državnih službi i organizacija civilnog društva jedan je od optimalnih modela/strategija uspostavljanja nacionalnog sistema podrške žrtvama. Takav pristup omogućava kombinovanje podrške žrtvama u okviru i izvan krivičnogpravnog sistema, pružanje usluga za sve žrtve i specijalizovanih vidova podrške, upućivanje među organizacijama i institucijama koje su uključene u pružanje podrške. Međutim, takav pristup zahtjeva precizno regulisanje modela koordinacije usluga pružalaca podrške žrtvama na nacionalnom nivou.

ZAKLJUČAK

Kako je nasilje u porodici društveni, a ne privatni problem, cilj aktivnosti svake lokalne zajednice u prevenciji i rješavanju problema nasilja je stvaranje mreže institucija od kojih svaka ima specifičnu ulogu i definisanu proceduru. Samo multidisciplinarni pristup i saradnja institucija lokalne zajednice na državnom nivou (sudovi, organi bezbjednosti, centar za socijalni rad, zdravstvene i obrazovne ustanove i dr.) može da dovede do efikasnih rješenja. Ono što je najvažnije za efikasnu, brzu i dobru intervenciju su stavovi i uvjerenja ljudi kojima se obraća žrtva nasilja. Nažalost, stavovi i uvjerenja su često formirani na osnovu predrasuda, stereotipa i poruka koje dobijamo putem procesa socijalizacije. Naša patrijarhalna kultura nam šalje poruke o nejednakom položaju polova, tradicionalnoj ulozi žene i muškarca u porodici i društvu, gdje je žena ta koja je podređena, koja je stub kuće i na kojoj je odgovornost da sačuva porodicu po svaku cijenu.

Zaključno, nasilje u porodici težak je zločin koji nosi brojne posljedice. Od privatno - porodičnog postaje društveni fenomen kojemu se nastoji pristupiti s različitih aspekata, a prvi među njima je svakako onaj psihološki. Problem nasilja nad ženom i djecom nije isključivo intiman problem, ali se tek može intervenisati ukoliko žrtva zatraži pomoć. Iako ponekad nismo upoznati sa situacijom u nečija "četiri zida", to nikako ne znači da ne trebamo dizati svijest ljudi i pozivati na mir. Možemo istaknuti i druge oblike nasilja poput: trgovanja ženom, djecom, genitalnog sakaćenja, nasilne provjere djevičanstva, ubistva iz časti, korektivnog silovanja ne bi li se time „izliječila” homoseksualnost osoba. Sve navedeno pokazuje da se radi o zločinima iz mržnje, koji su rodno uslovljeni. Svaka osoba ima pravo na častan i dostojanstven život, stoga svim žrtvama nasilja treba pokazati da nisu same.

Literatura

- 1) Ajduković, M., *Mitovi i činjenice o nasilju nad ženom*, u: *Nasilje nad ženom u obitelji*, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2000. godina;
- 2) Aračić, P., Džinić, I., *Mladi roditelji o Bogu, Crkvi i odgoju*, Đakovo, 2013. godina;
- 3) Begić, D., *Psihopatologija*, Zagreb, 2010. godina;
- 4) Bilić, V., Buljan – Flander, G., Hrpka, H., *Nasilje nad djecom i među djecom*, Slap, Zagreb, 2012. godina;
- 5) Bilokapić, Š., *Spolno nasilje u obitelji – Teološko moralni osvrt*, u *Muško i žensko stvori ih. Žene i muškarci u življenju i u službi Božjeg poslanja*, Split, 2008. godina;
- 6) Bubnić, Lj., Žakula Desnica, T., Mravinac, S., Špiگل, N., *Iskustva djece pri korištenju interneta: izloženost djece seksualnim sadržajima*, u: *Psihologija i nasilje u suvremenom društvu*, Zbornik radova znanstveno stručnog skupa Psihologija nasilja i zlostavljanja, Osijek, 2006. godina;
- 7) Buljan – Flander, G., *Izloženost djece nasilju – jesmo li nešto naučili?* u: *Psihologija i nasilje u suvremenom društvu*, Zbornik radova – znanstveno – stručnog skupa Psihologija nasilja i zlostavljanja, Osijek, 2006. godina;
- 8) Buljan – Flander, G., Kocijan – Hercigonija, D., *Zlostavljanje i zanemarivanje djece*, Zagreb, 2003. godina;
- 9) Cicchetti, D., Carlson, V., *Child Maltreatment: Theory and research on the Causes and Consequences of Child abuse and neglect*, Cambridge University Press, New York, 1989. godina;
- 10) Čudina – Obradović, M., Obradović, J., *Psihologija braka i obitelji*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2006. godina;
- 11) Davison, G. C. i Neale, J.M., *Psihologija abnormalnoga doživljavanja i ponašanja*, Zagreb, 1998. godina;
- 12) Efendić – Spahić, T., *Psihologija roditeljstva*, Društvo psihologa u Federaciji Bosne i Hercegovine, 2014. godina;
- 13) Fatović – Ferencić, S., Tucak, A., *Medicinska etika*, Zagreb, 2011. godina;
- 14) Fromm, E., *Anatomija ljudske destruktivnosti*, Naprijed, Zagreb, 1980. godina;
- 15) Ivančić, T., *Agresivnost i povjerenje*, Zagreb, 2001. godina;
- 16) Killen, K., *Zlostavljana djeca su odgovornost svih nas*, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2001. godina;

- 17) Mamula, M., *Žrtve nasilja u obitelji*, u: *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*, Zagreb, 2014. godina;
- 18) Mamula, M., *Zdravstvene i psihološke posljedice spolnog nasilja nad ženama*, u: *Nasilje nad ženom u obitelji*, Zagreb, 2000. godina;
- 19) Mamula, M., Dijanić Plašč, I., *Seksualno nasilje – prijedlozi i promjena zakonodavstva, zaštite žrtava i razvoj preventivskih programa*, u: *Psihologija i nasilje u suvremenom društvu*, Zbornik radova znanstvenog stručnog skupa Psihologija nasilja i zlostavljanja, Osijek, 2006. godina;
- 20) Maslić, Seršić, D., *Ekonomsko nasilje nad ženama: manifestacije, posljedice, i putovi oporavka*, Zagreb, 2010. godina;
- 21) Milić, A., *Sociologija porodice: Kritika i izazovi*, Beograd, 2007. godina;
- 22) Petz, B., *Uvod u psihologiju. Psihologija za nepsihologe*, Naklada Slap, Zagreb, 2011. godina;
- 23) Rogić Hadžalić, D., Kos, J., *Nasilje u obitelji: pravni okvir i pojavnici oblici 2007 – 2010.*, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2012. godina;
- 24) Sanderson, C., *Zavođenje djeteta*, V. B. Z., Zagreb, 2005. godina;
- 25) Šalković, J., *Odredbe kanonskoga prava o zaštiti od nasilja u obitelji*, u: *Nasilje nad ženama – Teološko pastoralni izazov*, Zbornik radova, Split, 2006. godina;
- 26) Škalabrin, N., *Ženidba. Pravno – pastoralni priručnik*, Đakovo, 1995. godina;
- 27) Timotić, R., *Freud, S., Autobiografija. Nova predavanja za uvođenje u psihoanalizu*, Beograd, 1970. godina;
- 28) Timotić, R., *Freud, S., Uvod u Psihoanalizu*, Beograd, 1969. godina;
- 29) Vasta, R, Haith, M.M., Miller, S.A., *Dječija psihologija*, Zagreb, 2005. godina;
- 30) Zvonarević, M., *Psihologija*, Zagreb, 1973. godina;
- 31) Winkel, R., *Djeca koju je teško odgajati*, Zagreb, 1996. godina.

Pravni propisi:

- 1) *Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini*, prečišćen tekst, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 32/10;
- 2) *Zakon o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini*, neslužbeni prečišćeni tekst sadrži: *Zakon o zabrani diskriminacije* ("Službeni glasnik Bosni i Hercegovini", broj 59/09); *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije* ("Službeni glasnik Bosni i Hercegovini", broj 66/16);

- 3) *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 102/2012, 108/2013, 82/2015 i 84/2019;
- 4) *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, br. 20/2013;
- 5) *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko Distrikta, Službeni glasnik Brčko Distrikta*, br. 7/2018;
- 6) *Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*, prečišćen tekst, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, broj 35/05;
- 7) *Porodični zakon Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 54/2002, 41/2008 i 63/2014;
- 8) *Porodični zakon Brčko Distrikta, Službeni glasnik Brčko Distrikta*, br. 3/07;

Internet izvori:

- 1) Misija OSCE-a u BiH, Krivična odgovornost i sankcioniranje počinitelja nasilja u porodici - Analiza i preporuke o krivičnopravnim sankcijama u predmetima nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini, 2011., dostupno na:
- 2) <http://www.osce.org/bs/bih/106971?download=true>;
- 3) Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Okvirna strategija za provedbu Konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini za period 2014.-2018., 2015, dostupno na:
- 4) http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2015/10/CAHVIO_Strategija.pdf;
- 5) Svjetska zdravstvena organizacija (WHO), Definicija i vrste nasilja, dostupno na:
- 6) <http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>;
- 7) <https://www.zadarskilist.hr/clanci/10082011/nasilje-nad-djecom---jesmo-li-ga-uistinu-svjesni>;
- 8) World report on violence and health: summary,
- 9) http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf;
- 10) <http://www.istrazime.com/psihologija-licnosti/freud-i-suvremena-psihologija-sto-nam-je-ostavio-otac-psihoanalize>;
- 11) <http://www.udruga-mi.hr/forum/pojmovnik-civilnog-drustva/pojmovnik-civilnog-drustva/>.